

סיום מסכת עבודה זרה דף עו עמוד ב

מר יהודה ובאטי בר טובי הווי יתבי קמיה דשבור מלכא, אייתו לקמייהו אתרוגא, פסק אכל, פסק והב ליה לבאטי בר טובי, הדר דצה עשרה זימני בארעא, פסק הב ליה למר יהודה. א"ל באטי בר טובי: וההוא גברא לאו בר ישראל הוא? א"ל: מר קים לי בגויה, ומר לא קים לי בגויה. איכא דאמרי, א"ל: אידכר מאי עבדת באורתא.

חכמי ישראל ומנהג הפרסים למסור אישה ללילה

רש"י כאן מבאר: "דרך פרסיים למסור נשים לאכסנאים וכששיגרון להם בלילה שעבר קיבל באטי ורב יהודה לא קיבל¹". שבור מלכא הקפיד על הלכות כשרות כלפי רב יהודה, אולם לא כלפי באטי. כשבאטי נעלב, שונה הגמרא שתי אפשרויות: או שאמר לו שאינו מחזיקו כ"פרוש כל כך"², או שהזכיר לו שקיבל שפחה ללילה, בניגוד לרב יהודה. שבור מלכא צודק למדי. כיצד אדם שחוטא בלילה כה מחמיר בהלכות כשרות? אולי ניתן להקטין את החטא: "ונראה דלא חטא בזה שעדיין היה עבד קצת שמעוכב גט שחרור כדאמרינן פרק עשרה יוחסין (קדושין דף ע:): באטי בר טובי ברמות רוחיה לא שקיל גיטא דחירותא"³.

לפי זה סברתו של שבור מלכא צריכה ביאור. באטי לא חטא. כמובן, שבור אינו מומחה להלכה. "שבור מלכא לא היה יודע זה, ולפיכך חשד אותו שכשם שלא נזהר מן הגויה לא יחוש לגיעולי גוים. וזה אינו, כי עבד מוזהר הוא בכל האיסורין. וכשם שאסור בחזיר ובנבלה אסור בגיעוליהו, נמצא דבאטי בר טובי לא חטא, חיו יחיה"⁴.

מעשה קצר זה בסוגייתנו, היווה מפתח לפענוח גמרא שרבו המקטרגים כנגדה, עד ימינו אלה: "רב כי מקלע לדרשיש מכריז: מאן הויא ליומא. רב נחמן כד מקלע לשכנציב מכריז: מאן הויא ליומא. והתניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא ישא אדם אשה במדינה זו, וילך וישא אשה במדינה אחרת, שמא יזדווגו זה אצל זה, ונמצא אח נושא אחותו וממלא כל העולם כולו ממזרות, ועל זה נאמר ומלאה הארץ זמה! - אמרי: רבנן קלא אית להו. - והאמר רבא: תבעוה להנשא ונתפיסה - צריכה לישב שבעה נקיים! - רבנן אודועי הוו מודעו להו, מקדם הוו מקדמי ומשדרי שלוחא. ואי בעית אימא: יחודי הוו מיחדי להו, לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו"⁵.

¹ רש"י ד"ה מאי עבדת באורתא.

² רש"י ד"ה מאי.

³ תוספות ד"ה אידכר.

⁴ ריטב"א.

⁵ יומא יח, ב.

"כי מיקלע לדרשיש - שם היה רגיל לילך. מאן הויא ליומא - יש אשה שתנשא לי ליומא, שאתעכב כאן, ותצא לאחר מכאן? זה אצל זה - בן שיוליד במדינה זו עם בת שיוליד במדינה אחרת. רבנן קלא אית להו - ושמים קרוי על בניהם. צריכה לישוב שבעה נקיים - מיום שנתרצית, שמא מחמת חימוד ראתה דם. יחודי בעלמא - ואין נזקקין להן, אלא שהנשוי אשה אין מתאוה כמי שאין לו אשה"⁶.

"ביחוד נבח על הצהרה זו הצורר ישראל הפרופסור הנאצי ע. בישוף שר"י, - שהוציא כתב פלסתר .. על "דם ועגבות בספרות היהודים ובחיייהם" ... הוטיקן ברומא התעניין בדבר..."⁷.

הרב לייטר⁸ הציע שתי הצעות להבנת הדברים, על סמך מימרות של רב במקומות אחרים: "רב מנגיד מאן דמקדש בביאה, ומאן דמקדש בשוקא, ומאן דמקדש בלא שדוכי"⁹. אם כן, רב השתדך "כדי להפגין על תקנתו שאמר לתקן לשם צניעותן של בנות ישראל לשדך מתחילה " הסבר זה הוא פלא. יותר משמעשה כזה יכול לחזק את תקנת השידוכים, הוא עלול לחזק את האווירה המתירה קידושין בחוץ. ו"יכלה להיות תקלה במעשהו אם ישמש מופת לכל אחד מישראל שיעשה כן גם הוא כמוהו לישא אישה בכל מקום שיבוא ועל ידי זה יוכלו להתרבות ממזרים..."¹⁰ הסבר נוסף למעשה נשען על מימרא נוספת של רב העוסקת בהרהורי עבירה: "אמר רב עמרם אמר רב, שלש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום: הרהור עבירה, ועיון תפלה, ולשון הרע"¹¹. הסבר זה קשה אף יותר: האם כל אדם צריך לישא אישה שניה בזמן שהוא אסור באשתו? אם שנינו: " כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום - סוף מחרים את ביתו, ומאלמן את אשתו, ומייתם את גוזליו"¹². קל וחומר בגרגרנות של אישות!

אפילו לאורח הבא עם אשתו מימים ימימה אסרו עקרונית אישות באכסניה¹³, ואיך ייזום רב זוגיות כזו? מה עוד שבמסכת יבמות, מיד אחרי שמביאים גמרא זו של 'מאן ליומא', נאמר: "תנא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא ישא אדם אשתו ודעתו לגרשה, משום שנאמר: אל תחרש על רעד רעה והוא יושב לבטח אתך"¹⁴. ולא עמדה הגמרא על הסתירה!¹⁵ הרב בלוך, שנאלץ להתווכח עם אנטישמים בימי הנאצים, הסיק שלא מקרה הוא שייחוד מוזר זה מסופר¹⁶ על רב נחמן בשכנציב:

⁶ רש"י שם.

⁷ https://daf-yomi.com/Data/UploadedFiles/DY_Item/584-sFile.pdf הרב מרגליות, 'פנינים ומרגליות' עמוד קל ואילך.

⁸ בספר 'זוטו של ים', מצוטט אצל הרב מרגליות.

⁹ יבמות נב, א.

¹⁰ הרב מרגליות.

¹¹ בבא בתרא קסד, ב.

¹² פסחים מט, א.

¹³ כתובות סה, א.

¹⁴ לז, ב.

¹⁵ השאלות הן של הרב מרגליות.

"ארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בניו, אל תדור בשכנציב, משום דליצני הוו ומשכו לך בליצנותא"¹⁷.
 אם כן: "חמדו להם יושבי שכנציב לצון והן הם שהוציאו לעז על אותו צדיק"¹⁸. גם ה'בן איש חי תמה מאוד על דברים אלו: חלילה לחשוד ברבותינו בתאוה כזו, וכיצד ביזו עצמם, ומה בא זה ללמדנו?
 מסקנתו: "לפעמים ימצא מנהג רע באיזה מקומות שהאנשים לא ישאו נשים אלא אחר היותם בני שלושים וארבעים שנה... ואומרים שגם בערי אירופה יש מנהג זה, והנה בזמן רב ורב נחמן היה המנהג הזה.. בדרשיש ושכנציב... ורבים מעמי הארץ אשר נכשלים בזה, הוו רבנן עושים הכרזה זו... כדי להלהיב לבבות העם בענין זה יותר, שאז כל אדם ישא קל וחומר לעצמו לומר: 'ומה רבנן שעוסקים בתורה ימים ולילות וקדושים הם וגם נשואים, ובכ"ז חוששים ולא רוצים לעמוד בלי אשה קצת ימים, כל שכן בחורים דתקיף יצריהו... ודבר זה פועל בלבבות ההמונים... רבנן קבלו לזלזל בכבודם.. לזכות את הרבים באפרושי מאיסורא". את פירושו הוא מבסס על סמך העובדה, שלא מצינו באמוראים אחרים ובמקומות אחרים כדבר הזה.

טיעון זה עומד גם לפני הרב מרגליות, אלא שהוא מצרף שני מקורות נוספים כדי להבין פשר דבר:
 "כשהלך ר"ע לרומי ניכלו קורצין לפני הגמון א', ושגר לו ב' נשים יפות מאד, רחצום וסכום וגם קשטום ככלות לחתני' והיו מתנפלות עליו כל הלילה, זאת אומרת: 'חזור אצלי', וזאת אומרת: 'חזור אצלי', והיה יושב ביניהן ומרקק להם. לשחרית הלכו והקבילו פני אותו הגמון ואמרו לו: 'שיווה לנו המוות מי שנתנו לאיש הזה', א"ל אותו הגמון לר"ע: 'למה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושין? לא יפות הן, לא בנות אדם הן כמותך, לא מי שברא אותך ברא אותו?' א"ל: ומה אעשה ודבר ריחן בא עלי כבשר נבלות ובשר חזיר"¹⁹.

מסוגייתנו אנו למדים ש"נימוסי פרס בכיבוד אורח חשוב לשלוח אליו אישה". מדהים להיווכח שאפילו רבי עקיבא לא מסר נפשו כדי להימנע ממצב זה, ואף התנצל בפני המלך. נראה שסירוב מוחלט היה עלול להיות פיקוח נפש, ורק רב יהודה היה הראשון שהעז לעשות כן כלפי מלך ידידותי. "רואים אנחנו שלפעמים הוכרחו לקבל אותן ואחרי כן הצטדקו והתנצלו.. להלך רוח השלטון שחשב לכבד אותם בכך. ויכולים אנחנו לצייר לנו כמה העיקה המעמסה הזאת על רבותינו הקדושים, לבלות לילה יחד בחדר עם בשר נבילה מחיים"²⁰. לכן רב שהיה מקורב למלכות, ורב נחמן, שהגיע אף הוא לעיר פרסית, חששו מ'מתנה' כזו "לכן שם הוכרחו להכריז ולהודיע שהם נושאים נשים. בנות ישראל כשרות וצנועות ידעו שהן נישואין פיקטיביים וכל עיקרה לא באה רק משום ההכרזה שידעו השלטונות כי בבואם נשאו נשים ויחדלו מלכבד אותם לפי נימוסיהם הם"²¹.

¹⁶ ביבמות.

¹⁷ מסכת פסחים דף קיב עמוד ב.

¹⁸ הרב בלון בהקדמה לספרו "היכל לדברי חזל ופתגמיהם".

¹⁹ פסיקתא דרב כהנא נספחים ג - לקוטי מדרש.

²⁰ הרב מרגליות.

²¹ הרב מרגליות בשם גיסו הרב שוויצר.

עם סיום מסכת עבודה זרה מתבלט ההבדל בין עבודה זרה שנועדה להתיר את העריות, עבדא בהפקרא ניהא ליה, לבין קדושת המשפחה הישראלית שמבטא רב יהודה. בין הוללות מלכי פרס לחסידותם של רבותינו. "כתב בספר "דברי אמת" מהחווה מלובלין, שיש לבאר על פי דברי ה"אור החיים", הקדוש על הפסוק (דברים יט, ט-י) "ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך. כי תשמר את כל המצוה הזאת לעשתה אשר אנכי מצוך היום לאהבה את ה' אלקיך וללכת בדרכיו כל הימים", והאריך לבאר ב"אור החיים" שהגאולה העתידה תלויה בעבודת ה' באהבה, שדייקא על ידה יצאו מן הגלות. וביאר החווה הקדוש שהוא שנאמר כאן 'הדרך עלך השוכר – נסיים את העבדות שהיא בשכר, ומעתה נעבוד את ה' מתוך אהבה בלבד, ועל ידי כך 'יסליקא לך מסכת עבודה זרה' – כאשר יחלפו אלילים מן הארץ ותבוא הגאולה השלימה במהרה בימינו²²".

²² הרב וינשטוק, 'המבשר תורני' <http://daf-yomi.com/DYItemDetails.aspx?itemId=8693>

